

– No lám, egész jól megy – mondogatta. – Még egy kis gyakorlat: májusban már repülök.

Rettenetesen kívántam, hogy már május legyen. De aztán jött a tavasz, meggyógyultam, megint lehetett az utcán futkározni, labdázni: elfeledtem az egészszet. Csak a következő télen jutott eszembe, amikor Gabi megint szökellni kezdett a linóleumon, karjával csapdosva:

– Ejnye no, fog ez menni. Meglátjátok, májusban már repülök.

Sosem jutott eszembe májusban, hogy számon kérjem. Azóta is várom azt a májust.

Influenza

Ötvenhat végén ment ki, előbb Bécsbe, onnan Milánóba, majd Kanadába, végül Ausztráliában ragadt meg. Egy sajtüzemben kapott munkát, később önállósította magát, bizományi árut kért a gyártól, sajtkereskedést nyitott. Eleinte sok teher volt az üzleten, de felesége is benn dolgozott, jól ráhajtottak. Alighogy kissé egyenesbe jött, s félretehetett valami pénzt, vett egy repülőjegyet Európába, a boltot addig az asszonyra bízta, magyar vízumot kért, megérkezett a Keletre, szobát vett ki a Royalban. Kezet-fogat mosott, aztán kísétált a Körútra, bement a Pálma eszpresszóba: tizenkét éve hiányzott orrának ez a füsttel kevert zaccos kávészag, ínyének a seholsem ilyen, forró, kesernyés koffeinkorty. Míg a pult előtt várakozott, megszólította egy ismerőse:

– Rég láttam, mi van magával?

– Influenzám volt – felelte a melbourne-i sajtkereskedő.

– Hja, ez a tavaszi járvány – bölintott amaz. – De most már jobban van, ugye?

Olivecrona

Háromnegyed három, mire a busz kiér Stockholm szélén a Karolinska Institut terjedelmes épületszoportjához. A kórház főkapujánál megmondom, kihez vagyok bejelentve, nem keltek vele valami nagy feltűnést, balra az utolsó pavilon, igazítanak el közönyösen, az idegsebészet. Jó darab séta odáig, s nincs saját portája, senki, akitől megtudakolhatnám, hányadik emelet, melyik ajtó. Végül egy orvos vagy ápoló formáját kapok el: professor Olivecrona, Olivecrona, töpreng el néhány pillanatig, nincs az már nyugdíjban? Ide vár engem, bizonygatom, telefonon megállapodtunk. Akkor pró-

báljam meg ott a földszinti folyosó végén, az volt a szobája... Hát még ő se próféta idehaza?

Pontosan három óra: bekopogok. Herein! Magas, széles, hatalmas koponyájú, kék szemű, őszes-kopaszos, fehér köpenyes idős férfi emelkedik föl az íróasztaltól.

– Herr Karinthy? Hogy hasonlít az apjához!

Sohase láttam, csupán az immár klasszikus leírásból ismerem. *„Vállas, szőke hajú és szőke arcú, százszázalékosan északi férfi.”* És: *„Nem mondhatnám, hogy az első pillanatban magával ragadott vagy kétségbeesett vak bizalmat váltott volna ki... Rokonszenvesnek találtam, de különösebb rajongást nem keltett bennem. Azt mindjárt éreztem, hogy nemcsak mesterségében, de életfelfogásában is szigorú materialista. Emberek megismerésében nyilván egyszerű, világos, tárgyi szempontok vezeték, az illető helyzete természetben és társadalomban.”* Ezek voltak róla nevezetes betegének első benyomásai. És: *„A tanár úr igazán kitűnő embernek látszik, ha nincs is különösebb érzelmi kultúrája, az »emberszeretettől« rajongó géniusz »megváltó« allűrjei... Mintha kissé tömpe volna az orra, ami jóságra vall.”*

Azóta negyvenkét esztendő telt el: akkor negyvenöt éves volt, ma nyolcvanhét. Az idézetekből kirajzolódó kissé emberfölötti, félisteni jellege az elmúlt idő alatt még erőteljesebb lett: most maga az öregisten.

– Milyen nyelven beszéljünk, professzor úr?

– Ahogy önnek kellemesebb. Németül, angolul, nekem mindegy.

– Angolul?

– All right.

Ám aztán mégis németül folytatja, talán, mert apámmal is úgy társalogtak.

– Hogyan emlékezik rá?

Szabványkérdés, bevezetőnek, sokszor hallhatta, úgy is válaszol rá.

– Jó páciens volt. Nyugodt, fegyelmezett. – Majd némiképp eltűnődve:

– Akkoriban helyi érzéstelenítéssel végeztük az agyműtéteket. Kellott a beteg részvétele, ébrenléte. Jól megfelelt, együttműködött.

– S anyámra emlékszik?

– Hogyne, a férjével jött. Orvosnő, ugye? Szép, fekete asszony.

Herbert Olivecrona volt az első, aki Európában agyat operált. Előzőleg Amerikában, Bostonban Cushing már csinált ilyet (ezt mutatta be a regényben vetített keskenyfilm), majd Baltimore-ban Dandy professzor, az ifjú svéd ösztöndíjas ömellelte asszisztenskedett. Hazatérte után, a húszas évek kezdetén, a Serafiner lazarett-ben próbálkozott vele először saját kezűleg, eleinte bizony sok hibával, melléfogással, amint a maga szűkszavú módján megjegyzi. Ott került sor 1936-ban az *Utazás a koponyám körül*-ben leírt műtetre is. Később kinevezték ide, a Károly intézetbe tanszékvezetőnek. 1960-tól két éve Kairóban dolgozott, majd ismét itthon, magánklinikákon: hosszú pá-

lyája során több ezer agyvelőt bontott ki. Két esztendeje teljesen nyugalomba vonult.

– És azóta?

– Ezt a szobámat megtartottam, be-bejárok. Levelezés, tudományos, elméleti munka.

– S a gyakorlat?

– Túl öreg vagyok hozzá.

Régebben a Stockholm melletti villájában lakott, utóbb beköltözött a városba. A feleségével él, kettesben. Lent, egészen délen, Trelleborg közelében (ahová futott az az álombeli „fél fekete eb”) van nyaralója, szép nagy kerttel. Három felnőtt fia közül egyik sem orvos, fölmenői pedig jogászok, állami hivatalnokok, effélék voltak.

– Nálunk, Magyarországon, gyakoriak az orvosdinasztiák. A gyerekei nem gondoltak rá, hogy kövessék?

– Talán nem olyan vonzó életforma, amit maguk előtt láttak. Folytonos munka, elfoglaltság. Egyébként sikeres pályák: üzletember, diplomata, tévérendező.

A szoba teli családi fényképpel: nyurga svéd férfiak, szőke, szép nők, menyek, unokák, angyalhajú dédunokák. Visszatérünk az engem leginkább izgató témához.

– Apám a műtét után két évvel meghalt. Professzor úr szerint lehetséges az összefüggés?

– Kizártnak tartom. Jóindulatú daganat volt, teljesen extirpáltuk, eltávolítottuk. Az édesapja halálát agyvérzés vagy szívroham okozhatta.

– Ön olvasta az Utazás a koponyám körül című könyvet?

– Igen, megjelent svédül is. Tetszett.

– Orvosi szempontból mit tart róla?

– Rendben van, úgy vélem.

– Jelentett-e professzor úr számára valami újat, lényegeset, hogy aminek annyiszor volt cselekvő részese, mint sebész, azt ezúttal, legalábbis olvasóként, a szenvedő fél oldaláról élhette át?

Hallgat egy picikét: – Hogy érti ezt?

– Orvosi szemszögből érdekesnek, hasznosnak találta-e a páciensnek az operáció alatti szubjektív testi és lelki reagálásának megismerését? Mégpedig ilyen hiteles, precíz, árnyalt, tehát írói előadásban? Az átlag beteghez képest a művészi többletet?

Erre nem felel. Nyilván nem tartotta különösebben érdekesnek, fontosnak. Amiként már akkor se: „Kicsit megalázónak érzem, hogy állapotomról való saját véleményemre nem kíváncsi.” Közöny? Hidegség? Érzéketlenség? Azt hiszem, egyszerűen nem az ő dolga. Pontosabban: ilyesmire nem ér rá.

Bíró barátom meséli, sok évtizedes jogászi tapasztalatai alapján, hogy megtéveszti, félreviszi, ha túlságosan belevész a belső emberi motívumokba, lélektani részletekbe, amelyek erre is, arra is húzhatnak, a viszonylatok áttekinthetetlen és kibogozhatatlan szövevényébe: a szükségesnél mélyebb alámerülés az egyéni mozzanatokba bárkit ugyanúgy fölmenthet, amint el is marasztalhat. Akkor lesz helyes az ítélet, ha ezeken valamelyest felülemelkedve elsősorban a törvényt igyekszik mennél hívebben, szabatosabban, teljesebben érvényesíteni. Így lehet a sebészeknél is, akik nem szívesen vágják föl szeretteiket, hozzátartozóikat: túl sokat tudnak róluk, az erős érzelmi kapocs izgalma megzavarhatja őket, jobb a személytelen, szakszerű rutin, amely nem ismer rokon- vagy ellenszenvet, nem tekint a beteg magánszférájára. Ahol az ő munkájuk véget ér, ott kezdődik a pszichológusé, íróé, művészé. Vagy fordítva? S hogy melyik az igazi humanista?

Most Olivecrona tudakolja:

– Ön hány éves volt az operáció idején?

– Tizenöt.

– Úgy rémlik, a könyvben is szerepel.

– Igen.

Elmondanám, de aztán mégis lenyelem: amennyire megrázkódtatás volt nekünk, a családnak is a műtét, és persze az egész országot foglalkoztatta – később a regényt, melyet apám, már felgyógyulva, odahaza fejezetenként olvasott föl, akkoriban bizony nemigen kedveltem. Koravén és egyben elmaradt, érzékeny, sebzett, lázongó, mindenkivel szemben kritikus kamasz: oly sokan betegek, dohogtam magamban, ha egyszer neki esik baja, rögrön ekkora dobra kell verni? S mért teregeti ki az otthoni életünket, anyámat, Rózi szakácsnőnk, hogy mi volt ebédre, az én iskolai intémet, ki másra tartozik ez?... És sok esztendőnek kellett eltelnie, férfikort kellett megélnem, talán egy háború töméntelen szenvedését is, hogy felismerjem, mennyivel többről van itt szó, mint egyvalaki privát ügyeiről: a kiszolgáltatottságunkról, esendőségünkéről, megérezzem az utolsó bekezdésben szélesen kitaruló láthatárt, meghalljam az aggodalmat, kétségbeesett kiáltást az emberiségért, ezt a magyar *Európa vigyázz!*-t, amitől hatalmas és korszakos... Mindezt azonban hosszú és bonyolult lenne kifejtteni, az alkalom se megfelelő, s Olivecronát valószínűleg éppúgy untatná, mint apám elméletei a daganatok esetleges mutációs, evolúciós jellegéről. Helyette másra térek.

– Professzor úr, megenged egy kérdést?

– Tessék, nyugodtan.

– Ön annyit és annyifelé utazott. A Szovjetunióban járt már?

Kis szünet. – Igen. 1938-ban.

– És igaz a pletyka, amit hallottam?

- Miféle pletyka?
- Hogy azért hívták ki, Sztálint kellett megoperálnia, tumorral.
Most először mosolyodik el, már ő is hallhatta.
- Nem. Egy politikai bizottsági tagról volt szó. Elesett a jégen vagy havon, betörte a koponyáját, óróra konzultáltunk. Ám azután részemről nem került sor sebészi beavatkozásra. – A nevére már nem emlékszik, vagy nem akar. – Később az illető eltűnt a porondról.
- Meddig volt Moszkvában?
- Körülbelül négy hétig. Jól, sőt, fejedelmien éltem, elegáns szálloda, nagy lakomák, esténként színház, a Bolsoj. Kijártam klinikákra, néhányszor agyműtétekre is fölkeretek.
- Sztálint nem is látta?
- Egyszer, a Borisz Godunovnál. Eléggé behúzódott a páholyába, nem akart mutatkozni... Azóta sokat fejlődtek tudományosan.
Mintha kissé már fárasztanám, szedelőzködöm, indulnék.
- Budapestre nem volna kedve eljönni?
- Kétszer voltam ott. A háború előtt és után.
A lexikon szerint Olivecrona tagja a Svéd Tudományos Akadémiának, díszdoktora a kölni és több más egyetemnek, számos külföldi intézmény rendes vagy tiszteleti tagja stb.
- És a magyar Akadémia, egyetemek?
- Nem kerestek meg.
- Ha felajánlanának ilyesmit, elfogadná?
Gondolkodik. – Miért ne?
- S akkor ellátogatna hozzánk?
- Öreg ember vagyok. Talán.
Elbúcsúzom. Nézem a kezét, ahogy felém nyújtja, még most sem göcsörtös-eres vagy foltos-szeplős, a hosszú, virtuóz ujjait. A bravúrért, amit ezekkel hajtott végre, egyetlen fillért, órét nem fogadott el, értesülvén róla, hogy egy nagy magyar író operál. Aki mindössze négy évvel volt nála idősebb.

A labda

Negyedik születésnapomra egy igazi, hármás méretű futball-labdát kaptam: gyönyörű sárga volt, tehénbőrből, tizenkét részből, piros varrással. Rögtön felvittük a Gellérthegyre kipróbálni. A Citadella körül katonák sétáltak, egy baka hatalmasat rúgott belé: a labda felszállt, magasan a kékbe, aztán a korláton kívül hullott vissza, legurult a sziklás, bozotos meredélyen, ahol egykor Szent Gellért a hordóban. Egész délután kerestük, úttalan utakra csapva, de persze nem találtuk.